

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА

ФАСТ Ольга Леонідівна

УДК 371.13

**ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ САМОЕФЕКТИВНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Волинському національному університеті імені Лесі Українки, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник -

кандидат педагогічних наук, доцент
ТОМАШЕВСЬКА Ірина Петрівна,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, професор кафедри педагогіки вищої школи.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор
ШАПРАН Ольга Іллівна,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», завідувач кафедри педагогіки;

кандидат педагогічних наук, доцент
ВИШКІВСЬКА Ванда Болеславівна,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, доцент кафедри теорії та історії педагогіки.

Захист відбудеться 10 травня 2012 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано 09 квітня 2012 року.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

В.Д. Сиротюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний етап розбудови незалежної української держави ознаменувався переосмисленням проблем становлення і розвитку системи педагогічної освіти. Професійна підготовка сучасного вчителя як виразника тих суспільних потреб і замовлень, що є на часі, перебуває в епіцентрі уваги державних діячів, наукової еліти та громадськості.

Відповідно до Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», концепції цільової державної програми «Вчитель», «Концептуальних засад розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір» пріоритетними завданнями педагогічних закладів усіх рівнів акредитації є підготовка фахівців, передусім початкової школи, здатних компетентно здійснювати професійну діяльність на демократичних та гуманістичних засадах, ефективно реалізовувати творчо-особистісний потенціал у професійно-педагогічній сфері.

Різні аспекти дослідження проблеми професійної діяльності вчителя знайшли своє відображення у низці праць вітчизняних учених: В. Адольфа, Ш. Амонашвілі, І. Беха, Н. Бібик, В. Бондара, О. Виговської, С. Гончаренка, П. Гусака, І. Зязюна, Л. Мітіної, О. Мороза, О.Падалки, О.Пехоти, О. Пометун, О. Савченко, В.Сиротюка, О. Сухомлинської та зарубіжних дослідників Р.Бернса, К. Борич, Ю. Кульневича, А. Маркової, П. Підкасистого, Г. Сухобської та інших.

Психолого-педагогічним засадам професійного становлення майбутніх учителів початкових класів присвячено роботи А. Алексюка, А. Богуш, Л.Вовк, А.Капської, Н. Кічук, Н.Кузьміної, В.Моляко, І. Пальшкової, Р. Пріми, В.Семиченко, В.Сластьоніна, І.Томашевської, І.Шапошнікової, О. Шапран, О.Шевнюк, П.Щербаня та ін.

Гуманістична зорієнтованість освітнього простору вищої школи актуалізує процеси удосконалення фахової підготовки майбутнього вчителя у поєднанні з його особистісним розвитком. Людиноцентризм як характерна ознака сучасного суспільства націлює на усвідомлення того, що індивідуальний розвиток особистості є головною передумовою соціально-економічного прогресу. «Ось чому найпріоритетнішими сферами у ХХІ столітті, - слушно наголошує академік В. Кремень, - стають наука, як сфера, що продукує нові знання, та освіта, як сфера, що олюднює знання, і насамперед, забезпечує індивідуальний розвиток людини». Адже в умовах сьогодення конкурентоздатність майбутніх педагогів залежить не тільки від якості оволодіння ними сучасними професійними знаннями, ступеня їх педагогічної та інформаційної культури, уміння мислити й діяти в категоріальній системі педагогічної науки, а й значною мірою від рівня гармонійного розвитку особистісних характеристик – ініціативності, цілеспрямованості, самодостатності та самоефективності.

Нові орієнтири у розвитку професіоналізму фахівців освітньої галузі, перехід від енциклопедичної до компетентнісної парадигми освоєння змісту педагогічної професії детермінують включення в систему професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів такого новоутворення, як педагогічна самоефективність, яка за сутністю виступає освітньо-професійним та особистісним індикатором визначення ступеня готовності студента до

професійної діяльності.

Аналіз праць представників зарубіжної науково-педагогічної школи засвідчує, що феномен педагогічної самоефективності учителя початкових класів ґрунтовно та різноаспектно досліджувався як на теоретико-методологічному, так і прикладному рівнях. Зокрема, обґрунтовано педагогічну самоефективність як системостворювальну складову професіоналізму учителя початкової школи (Х. Бамбенутті, К. Гібз, Б. Зімерман); визначено сутнісну та структурну характеристики педагогічної самоефективності на засадах компетентнісного підходу (С. Браун, Н. Бетз, Т. Клірі); проаналізовано чинники та механізми формування педагогічної самоефективності майбутніх педагогів (Г. Гайтс, К. Судак, Д. Пудель); досліджено вплив педагогічної самоефективності учителя на емоційне благополуччя учнів (З. Есламі, А. Фатахі), їх пізнавальну мотивацію (Дж. Харлі, К. Шааб), академічну успішність (А. Шенен-Моран); з'ясовано кореляційні залежності між рівнем розвитку педагогічної самоефективності учителя початкової школи та його професійною мотивацією (М. Бонг, Л. Карфл, Ф. Пажарес); педагогічною майстерністю (А. Вулфолк-Хой, К. Мултон, Д. Шанк).

У контексті компетентнісного підходу до професійної освіти майбутніх спеціалістів та її особистісної зорієнтованості розробка проблеми самоефективності вітчизняними науковцями лише розпочинається (І. Галецька, Л. Дибкова, Т. Кремешна, В. Лук'яненко, Т. Маланьїна, В. Тимошенко та ін.).

Однак, незважаючи на вагомість досліджуваних питань розвитку професіоналізму майбутніх педагогів у період реформування системи освіти всіх рівнів, на запити практики, на наявність певних теоретико-методологічних напрацювань, проблема формування педагогічної самоефективності майбутніх учителів початкових класів у вітчизняній психолого-педагогічній науці ще недостатньо з'ясована. Такий стан наукового знання зумовлює розв'язання *суперечностей*, що наявні в теорії та практиці професійної освіти, зокрема:

- між визнанням психолого-педагогічною наукою та суспільною практикою провідної ролі вчителя початкових класів у становленні й розвитку вольових якостей молодших школярів та недостатньою готовністю педагогів бути взірцем самоефективності;

- між актуальною потребою освітньої практики в науково обґрунтованій системі формування педагогічної самоефективності у майбутніх учителів початкових класів та недостатнім рівнем теоретичного підґрунтя розв'язання зазначеної проблеми;

- між декларуванням ідеалів та принципів гуманістичної, особистісно орієнтованої освітньої парадигми, що передбачає створення умов для розвитку автономності, відповідальності та самоактуалізації всіх суб'єктів освітнього простору, зокрема педагога, та переважаючим директивним навчанням, когнітивно орієнтованим підходом до визначення змісту, форм і методів професійної підготовки учителів початкових класів;

- між самооцінкою ступеня готовності до професійної діяльності та реальним рівнем володіння професійно-педагогічною компетентністю.

Актуальність проблеми, недостатність її всебічного опрацювання, окреслене коло науково-практичних завдань й подолання зазначених

суперечностей, важливе значення підготовки конкурентоспроможного учителя умотивували вибір теми дисертації: **«Формування педагогічної самоефективності майбутніх учителів початкових класів у професійній підготовці»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є частиною комплексної загальноуніверситетської теми «Соціально-психологічні трансформації суб'єктів педагогічної взаємодії в умовах кредитно-модульної системи організації навчально-процесу» і входить до плану науково-дослідницької роботи кафедри педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки «Теоретико-методологічні основи вдосконалення системи освіти та поліпшення професійної підготовки спеціалістів».

Тема дисертації затверджена Вченою радою Волинського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 3 від 28 жовтня 2010 року) та узгоджена у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 7 від 29 вересня 2011 року).

Мета дослідження полягає у науковому обґрунтуванні комплексу організаційно-педагогічних, що забезпечують формування педагогічної самоефективності майбутніх учителів початкових класів.

Для досягнення мети було поставлено такі **завдання**:

1. Проаналізувати теоретичні основи дослідження феномену педагогічної самоефективності у філософській, психологічній та педагогічній літературі.
2. Визначити й схарактеризувати складові компоненти педагогічної самоефективності та її місце в структурі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.
3. Розробити та науково обґрунтувати структурно-функціональну модель формування педагогічної самоефективності у майбутніх учителів початкових класів.
4. Теоретично потрактувати та експериментально перевірити комплекс організаційно-педагогічних умов, що сприяють формуванню педагогічної самоефективності у майбутніх учителів початкових класів.
5. Розробити та впровадити у навчально-виховний процес методичне забезпечення щодо формування педагогічної самоефективності у майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови формування педагогічної самоефективності майбутніх учителів початкових класів у професійній підготовці.

Для досягнення мети та виконання завдань дослідження використано комплекс взаємодоповнювальних **методів**, зокрема *теоретичні*: ретроспективно-порівняльний та логічний аналіз філософської, психолого-педагогічної, соціологічної та методичної літератури, директивних матеріалів, навчальних програм та планів – для вивчення стану окресленої проблеми; узагальнення,

синтез, систематизація, теоретичне моделювання, що уможливили розкриття сутності проблеми, формулювання понятійно-термінологічного апарату, виокремлення основних складників педагогічної само ефективності учителів початкових класів; *емпіричні*: діагностичні (цілеспрямоване педагогічне спостереження, тестування, анкетування), методи самооцінювання, експертне оцінювання – для виявлення рівнів сформованості педагогічної само ефективності; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний) з якісним аналізом результатів дослідження – для перевірки дієвості запропонованої технології формування педагогічної само ефективності у майбутніх учителів початкових класів; *методи математичної статистики* – метод середніх величин, парних порівнянь, вимірювання, ранжування даних – для кількісного та якісного експериментальних даних, об'єктивності та валідності отриманих результатів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- *уперше* розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено цілісну структурно-функціональну модель формування педагогічної само ефективності майбутніх учителів початкових класів, описано її структуру та взаємоузгоджені складники; виокремлено компонентно-критеріальні показники педагогічної само ефективності (емотивно-ціннісний, когнітивно-діяльнісний, рефлексивний); визначено та схарактеризовано сукупність організаційно-педагогічних умов, що уможливають впровадження моделі у навчально-виховний процес і безпосередньо впливають на формування досліджуваної якості (актуалізація ціннісно-гуманістичного ставлення майбутніх учителів початкових класів до формування педагогічної само ефективності; стимулювання професійного самовдосконалення майбутніх педагогів засобами науково-дослідницької роботи; створення рефлексивно-емпатійного середовища у навчально-виховному процесі педагогічного коледжу);

- *уточнено* понятійно-категоріальний апарат проблеми педагогічної само ефективності зокрема тлумаченню понять «само ефективність», «педагогічна само ефективність», «само ефективність особистості», «професійно-педагогічні цінності», «науково-педагогічна творчість», «ціннісно-гуманістичне ставлення»; проаналізовано критерії та показники педагогічної само ефективності майбутніх учителів початкових класів;

- *удосконалено* організаційно-методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у впровадженні у навчально-виховний процес науково обґрунтованої цілісної моделі формування педагогічної само ефективності на основі контекстного, професійно-діяльнісного та синергетичного підходів;

подальшого розвитку набули науково-теоретичні положення щодо сутності педагогічної само ефективності як складника професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що за результатами дослідження створено, апробовано та упроваджено в процес професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів спецкурс «Педагогічна само ефективність учителя початкових класів – шлях до

педагогіки гуманізму», технологію організації діяльності студентського наукового товариства, методику роботи над електронним науково-педагогічним портфоліо, програму тренінгів педагогічної сенситивності та професійно асертивної поведінки; розроблено науково-методичні рекомендації та вказівки для викладачів і студентів щодо формування педагогічної самоефективності майбутніх учителів початкової ланки освіти. Розроблено діагностичний інструментарій для визначення рівня сформованості педагогічної самоефективності. Теоретичні напрацювання, науково-методичні матеріали й перевірені результати дослідження створюють основу для вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкової ланки освіти.

Упровадження результатів дослідження. Основні положення, висновки та рекомендації, розроблені на основі узагальнення дослідницько-експериментальних матеріалів упроваджено у навчально-виховний процес Луцького педагогічного коледжу (довідка № 411/1 від 09.09.2011 р.), Володимир-Волинського педагогічного коледжу ім. А. Кримського (довідка № 401/1 від 14.12.2011 р.), Сарненського педагогічного коледжу (довідка № 250/2-1 від 14.12.2011 р.), педагогічного інституту Волинського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 3/5368 від 30.12.2011 р.), Інституту педагогіки і психології Тернопільського національного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 41-33/03 від 18.01.2012 р.).

Апробація результатів дослідження. Концептуальні положення та результати дослідження оприлюднено на науково-практичних конференціях, зокрема:

– *міжнародного рівня:* International Scientific Internet Conference “The Integration of science, vocational education and industry” (Eindhoven (Northlands), 2011 р.), «Наука і вища освіта» (Запоріжжя, 2011 р.), «Соціологія у (пост) сучасності» (Харків, 2011 р.), «Сучасна наука XXI століття» (Київ, 2011 р.), «Сучасний соціокультурний простір 2011» (Київ, 2011 р.), «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (Луцьк, 2011 р.), «Професійна підготовка вчителів початкової школи у контексті інтеграції України до європейського освітнього простору» (Луцьк, 2010 р.), «Професійна підготовка учителів початкової школи: здобутки, проблеми, перспективи» (Луцьк, 2009 р.), «Волинь очима молодих науковців (Луцьк, 2008 р.);

– *регіонального рівня:* педагогічні читання «В.О. Сухомлинський: погляд у майбутнє» (Луцьк, 2009 р.).

Матеріали дисертації доповідалися, обговорювалися та отримали позитивну оцінку на засіданнях кафедри педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки (2008-2012 рр.)

Публікації. Основні положення та результати дослідження відображено у 14 наукових і науково-методичних працях, з них: 5 одноосібних статей у провідних фахових наукових виданнях, 8 – матеріали та тези конференцій, 1 – науково-методичний посібник.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (350

найменувань, з них 35 іноземних), 15 додатків. Загальний обсяг роботи - 235 сторінок, основний текст викладено на 185 сторінках. Дисертація містить 30 таблиць, 12 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність та доцільність теми дослідження; окреслено об'єкт, предмет, мету і завдання роботи, охарактеризовано використані методи наукового пошуку; розкрито основні методологічні та теоретичні положення; доведено наукову новизну та практичне значення дисертації; представлено дані щодо впровадження та апробації результатів дослідження; подано структуру дисертації.

У першому розділі «**Теоретичні засади формування педагогічної самоефективності майбутніх учителів початкових класів**» за результатами аналізу філософських, психолого-педагогічних та соціологічних джерел визначено наукові положення трактування понять «самоефективність», з'ясовано сутність терміносполучення «педагогічна самоефективність» та обґрунтована сутність педагогічної самоефективності майбутніх учителів початкових класів; охарактеризовано особливості вітчизняної та зарубіжної професійної підготовки учителів початкової ланки освіти; обґрунтовано теоретичні основи формування педагогічної самоефективності у процесі професійного становлення майбутніх учителів початкових класів на засадах компетентнісного, герменевтичного, системного та особистісно-діяльнісного підходів.

На основі проведеного аналізу вітчизняних та зарубіжних науково-теоретичних засад дослідження самоефективності особистості встановлено, що ця категорія є однією з базових у філософській, психологічній та педагогічній літературі. У філософії самоефективність пов'язують із ідеями прагматизму, практичного професіоналізму, прагматистською максимомою (У. Джемс, Д. Дьюї, Ч. Пірс).

У психології концепція самоефективності була розроблена А. Бандурою в рамках соціально-когнітивної теорії, згідно з якою існує безперервна взаємодія взаємозалежних детермінант – поведінки, особистісних факторів і факторів навколишнього середовища.

Виявлено, що незважаючи на досить широку наукову розробку теорії самоефективності зарубіжними науковцями, у вітчизняній психолого-педагогічній науці процес теоретичного осмислення означеного феномена та його емпірична розробка тільки починаються. Аналіз праць вітчизняних авторів дозволив констатувати, що українськими науковцями проблема самоефективності досліджувалась побіжно, як супутня до інших проблем: соціальна адаптація особистості (І. Галецька), мотиваційний аспект особистісної активності (С. Занюк, Н. Кульбіда), психологічні засади розвитку самосвідомості студентів (І. Михайлова, В. Тимошенко), роль самоефективності у професійному становленні особистості (Л. Дибкова, В. Лук'яненко, Т. Маланьїна, Т. Кремешна).

Узагальнення результатів аналізу науково-теоретичних матеріалів дає підстави констатувати, що самоефективність виступає важливим особистісно-

когнітивним конструктом, від якого залежить реалізація здібностей людини у процесі набуття життєвого досвіду. Завдяки ситуаційній специфіці самоефективності особистість здатна не лише гнучко адаптуватися до соціального оточення, але і вибудовувати свою «відповідь» ситуації, спрямовану, в тому числі, і на її перетворення у відповідності до власних цілей, завдань і можливостей.

Аналіз освітньо-кваліфікаційних характеристик та освітньо-професійних програм дали підстави для виокремлення педагогічної самоефективності як важливого елемента в структурі готовності майбутніх учителів до результативної педагогічної діяльності.

На підставі узагальнення основних наукових підходів зарубіжних та вітчизняних учених щодо розуміння сутності феномену самоефективності *педагогічну самоефективність учителя початкових класів* у дисертації визначено як системоутворювальну особистісно-професійну характеристику, що виявляється у готовності та здатності педагога мобілізувати сукупність особистісних якостей, кваліфікаційних знань, умінь та методичної майстерності з метою досягнення оптимальних результатів у педагогічній діяльності.

Теоретичний аналіз та узагальнення напрацьованого практичного досвіду дали змогу виокремити структурні компоненти педагогічної самоефективності майбутніх учителів початкових класів: емотивно-ціннісний, когнітивно-діяльнісний та рефлексивний.

З'ясовано, що *когнітивно-діяльнісний* компонент педагогічної самоефективності учителя початкових класів забезпечує формування професійної компетентності, розвиток професійних умінь та навичок; сприяє розвитку впевненості у власній професійній ефективності шляхом реалізації набутих теоретико-операційних знань, умінь та здатностей у практичній діяльності, набутті таким чином первинного педагогічного досвіду; стимулює пошук індивідуальних творчо-інноваційних маршрутів здійснення професійно-педагогічної діяльності. *Емотивно-ціннісний* компонент структури педагогічної самоефективності учителя початкових класів слугує мотиваційною основою досягнення професійного успіху, очікуваних високих результатів діяльності; сприяє реалізації професійно-педагогічного потенціалу спеціаліста; орієнтує на високу продуктивність у роботі; забезпечує емоційну стійкість через формування впевненості у власній професійності, сприяє розвитку емоційного інтелекту педагога, емпатійності; формує ціннісне ставлення до себе як до професіонала; забезпечує успішну соціальну адаптацію. *Рефлексивний* компонент педагогічної самоефективності допомагає суб'єкту дослідити і зрозуміти свої професійно значущі якості, рівень професійної компетентності; підтримує самооцінку суб'єкта на оптимальному рівні; стимулює професійну саморефлексію педагога, прогнозування ним власної професійної успішності та усвідомлення життєвої перспективи.

У руслі системного підходу обґрунтовано, що компоненти педагогічної самоефективності, кожен з яких має специфічне значення для цього феномена, системно взаємопов'язані між собою і тільки у своїй взаємозумовленості і взаємодії можуть забезпечувати її цілісність.

Враховано, що як і будь-яке системне явище, педагогічна самоефективність володіє власною динамікою, піддається кількісно-якісним змінам в контексті загального процесу особистісно-професійного розвитку студента як суб'єкта навчально-професійної діяльності.

Представлений у роботі аналіз системи професійної підготовки учителів у зарубіжних країнах (США, Німеччини, Великобританії, Франції, Нідерландів, Австралії) дав підстави стверджувати, що особливий акцент у професійному навчанні майбутніх педагогів початкової школи робиться на формуванні в них морально-вольових якостей педагогічної спрямованості, в тому числі самоефективності. Це реалізується завдяки психолого-педагогічній та соціологічній спрямованості змісту професійного навчання; збільшенню обсягу практичної підготовки у формі тренінгів, семінарів; численним тренінговим програмам, що забезпечують особистісне зростання майбутніх учителів.

Аналіз вітчизняної системи професійної підготовки учителів початкової ланки свідчить про недостатню увагу до формування у них педагогічної самоефективності через відсутність спеціальних педагогічних заходів, спрямованих на усвідомлення студентами сутності феномена педагогічної самоефективності, розвиток у них здатності творчо реалізовувати власний педагогічний потенціал на основі об'єктивної оцінки рівня готовності до компетентного й результативного здійснення професійної діяльності.

У другому розділі **«Організаційно-методичні основи формування педагогічної самоефективності майбутніх учителів початкових класів»** подано структурно-функціональну модель формування педагогічної самоефективності, розкрито та обґрунтовано зміст організаційно-педагогічних умов, що забезпечують успішність досліджуваного процесу та визначено основні чинники; на основі освітньо-кваліфікаційних вимог до майбутніх учителів початкових класів, емпіричних матеріалів та накопиченого практичного досвіду виокремлено й схарактеризовано критерії та рівні сформованості педагогічної самоефективності.

Структурно-функціональна модель є вихідною позицією формування педагогічної самоефективності майбутніх учителів початкових класів: вона дає змогу спрогнозувати майбутній результат і спланувати хід діяльності для досягнення цього результату; наочно демонструє для всіх учасників навчального процесу структуру створюваного об'єкта, слугує критерієм оцінювання результатів усіх циклів діяльності, які входять до спільного процесу формування педагогічної самоефективності, що базуються на визначених критеріях, компонентах, принципах, умовах, формах і методах їх формування.

На цій підставі розглядаємо модель як структурний комплекс взаємопов'язаних елементів педагогічного процесу, де інтегруються її основні складники: мета, принципи, організаційно-педагогічні умови, зміст підготовки та її організаційні форми, педагогічна самоефективність учителя початкових класів як результат реалізації запропонованих умов (рис. 1).

Метою професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів є формування у них педагогічної самоефективності, що передбачає формування здатності педагога мобілізувати сукупність особистісних якостей,

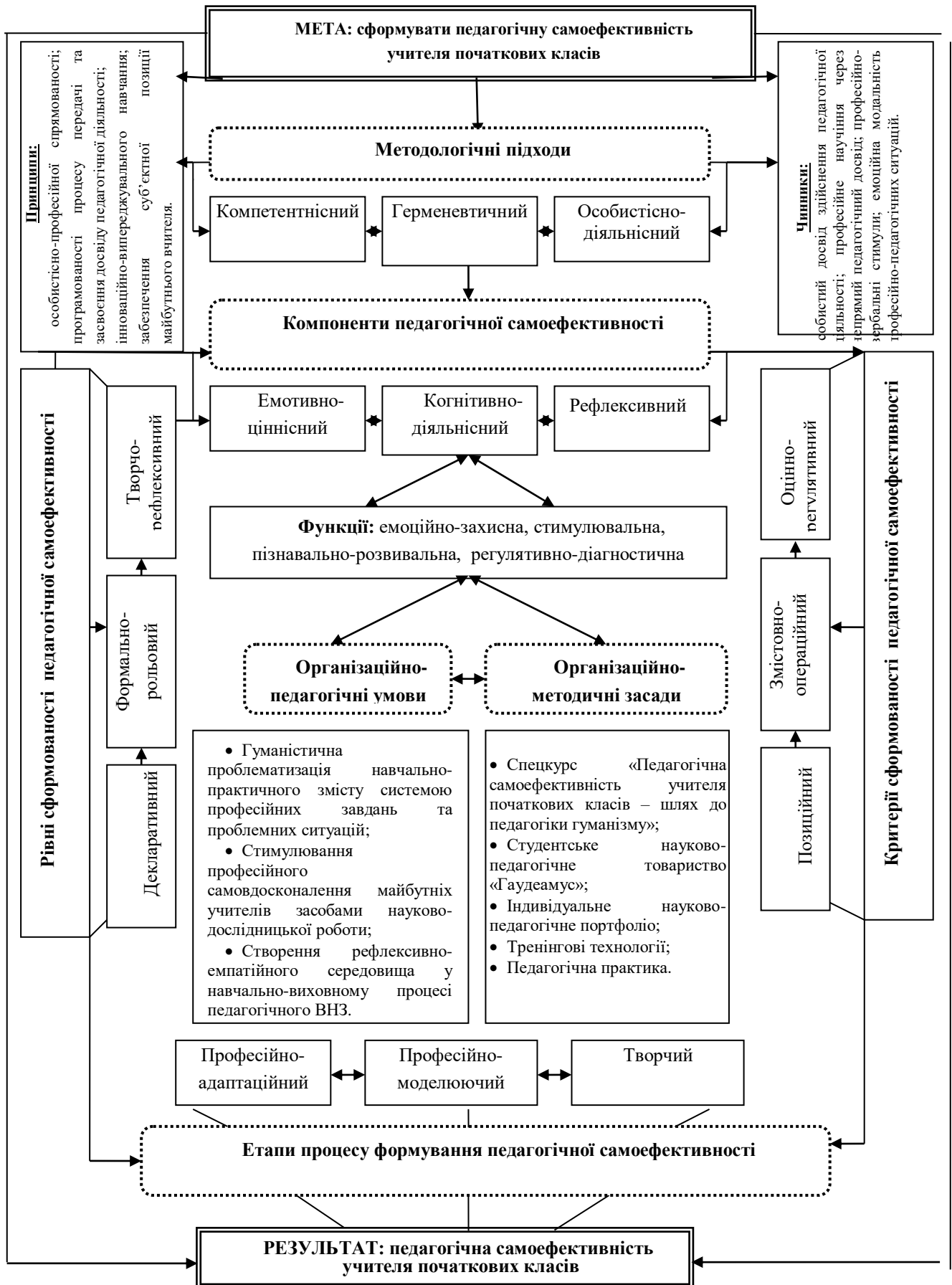

Рис. 1. Структурно-функціональна модель процесу формування педагогічної самоефективності майбутніх учителів початкових класів

кваліфікаційних знань, умінь та методичної майстерності з метою досягнення оптимальних результатів у педагогічній діяльності.

Основними принципами формування педагогічної самоефективності у майбутніх учителів є такі: особистісно-професійної спрямованості процесу формування педагогічної самоефективності; програмованості процесу передачі та засвоєння досвіду педагогічної діяльності; інноваційно-випереджувального навчання; забезпечення суб'єктної позиції майбутнього учителя.

Критеріями сформованості педагогічної самоефективності у майбутніх учителів початкових класів є: позиційний, змістовно-операційний та оцінно-регулятивний.

Враховано, що як і будь-яке системне явище, педагогічна самоефективність володіє власною динамікою, піддається кількісно-якісним змінам в контексті загального процесу особистісно-професійного розвитку студента як суб'єкта навчально-професійної діяльності. У контексті зазначеного визначено організаційно-педагогічні умови що забезпечують позитивну динаміку формування педагогічної самоефективності. До таких умов віднесено: 1) гуманістична проблематизація навчально-практичного змісту системою професійних завдань та проблемних ситуацій; 2) стимулювання професійного самовдосконалення майбутніх педагогів засобами науково-дослідницької роботи; 3) створення рефлексивно-емпатійного середовища в навчально-виховному процесі педагогічного ВНЗ.

Обґрунтування окреслених організаційно-педагогічних умов детерміновано особливостями гуманізації сучасної вищої педагогічної школи, сутністю і змістом професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів.

Виділені етапи модельованого процесу за змістом відповідали логіці професійно-педагогічної підготовки, забезпечили поступове вдосконалення готовності майбутніх учителів до ефективного та компетентного здійснення професійної діяльності. Перший, *адаптаційно-професійний* етап, сприяв адаптації студентів до умов вищого навчального закладу; формуванню позитивно-діяльнісного ставлення педагогів до майбутньої професійної діяльності; розвитку інтересу та усвідомленню студентами необхідності формування педагогічної самоефективності як важливої складової професіоналізму учителя початкової ланки освіти. Теоретико-змістовою базою професійно-адаптаційного етапу було вивчення загальних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки, теорії та історії педагогіки, дидактики, загальної, вікової і педагогічної психології, а також впровадження в освітній процес тренінгових технологій (педагогічної чутливості та професійно асертивної поведінки).

Метою *професійно-модельованого* етапу експериментальної програми формування педагогічної самоефективності майбутніх учителів початкових класів передбачалося закріплення та розвиток емотивно-ціннісного компонента досліджуваного феномена, а також подальше теоретичне та практичне оволодіння складовими цього процесу. Теоретична підготовка здійснювалася шляхом актуалізації опорних загальнопедагогічних і засвоєння методичних знань під час вивчення фахових методик, спецкурсу, занять науково-педагогічного товариства, виконання завдань навчально-педагогічної практики.

Оновлення змісту підготовки майбутніх фахівців відбувалося шляхом розробки і впровадження в навчальний процес спецкурсу «Педагогічна самоефективність учителя початкових класів – шлях до педагогіки гуманізму», впровадження різних форм, методів і прийомів навчання (створення ситуацій успіху; використання проблемних і пізнавальних завдань; впровадження інтерактивних технологій навчання («мікрофон», «мозкова атака», «дерево ідей», «карусель»), робота в мікрогрупах; інтерактивні презентації; дослідницькі проекти тощо), що позитивно вплинуло на ефективність формування когнітивно-діяльнісного компонента педагогічної самоефективності.

Система тренінгових вправ, стратегій аутотренінгу професійно асертивної поведінки («колаж із достоїнств», «контраргументи», «гострий діалог» та ін.) були спрямовані на відпрацювання та самостійне їх застосування студентами в навчально-педагогічній діяльності, що сприяло формуванню рефлексивного компонента педагогічної самоефективності.

Формувальний вплив на емотивно-ціннісний компонент педагогічної самоефективності здійснювався шляхом реалізації комунікативного підходу, що передбачав формування системи гуманістичних цінностей майбутніх педагогів, розвитку їх комунікативної компетентності (написання педагогічних есе за змістом художніх творів, праць педагогів-новаторів, наукової публіцистики).

Інтегрованість спецкурсу в поєднанні з прикладною спрямованістю створили ті природні зовнішні умови, в яких студент із об'єкта професійної підготовки став суб'єктом творчого саморозвитку.

Студентське науково-педагогічне товариство (СНПТ) «Гаудеамус» виступало як одна із форм студентської самоорганізації і самоуправління в галузі наукової роботи, що сприяло розвитку творчих здібностей і навичок самостійної наукової діяльності студентів. Розроблена програма діяльності товариства включала три вектори: теоретичний, інформаційний та практично-діяльнісний. Теоретичний вектор забезпечував розкриття теоретичних основ та методики організації науково-педагогічних досліджень засобами роботи майбутніх педагогів над *індивідуальним електронним науково-педагогічним портфоліо (ІЕНПП)*, яке на різних етапах набувало вигляду робочого зошита, творчого щоденника, інноваційної майстерні, науково-інноваційної лабораторії. Портфоліо є електронною версією інформації, яка документує накопичений науково-педагогічний досвід і суб'єктивно-інноваційні досягнення студентів.

Практично - діяльнісний вектор діяльності СНПТ було спрямовано на координацію роботи наукових секцій товариства за принципом забезпечення інтеграції навчальних занять, наукової та педагогічної діяльності студентів, апробацію результатів студентських науково-педагогічних досліджень на конференціях, форумах, семінарах тощо.

Інформаційний вектор роботи СНПТ «Гаудеамус» сприяв популяризації науково-дослідницької роботи у студентському середовищі (просвітницькі проекти, громадські акції, створення веб-сторінки наукового товариства у Інтернет-мережі тощо).

Управління практичною діяльністю студентів під час педагогічної практики здійснювалося через систему спеціально розроблених завдань (спостереження та

аналіз педагогічної діяльності вчителя; мікрОВикладання фрагментів різних типів уроків; добір дидактичних матеріалів для проведення нестандартних уроків; педагогічні ігри «Педагогічна нарада», «Батьківські збори», «Конференція»; диспути; дискусії; складання рекомендацій (пам'яток, порад) для вчителів, учнів, батьків тощо).

Творчий етап полягав у закріпленні та застосуванні в практичній діяльності позитивної мотивації професійно-педагогічної діяльності, розвитку здатності гнучко підходити до розв'язання практичних завдань, ефективно застосовувати вміння мобілізувати сукупність особистісних якостей, кваліфікаційних знань та умінь, методичної майстерності з метою досягнення оптимальних результатів навчально-виховного процесу початкової школи. Реалізація визначених цілей і завдань відбувалася під час виробничої педагогічної практики та шляхом залучення студентів до роботи з індивідуальним науково-педагогічним портфоліо.

Обґрунтовано, що результативність процесу формування педагогічної самоефективності майбутніх фахівців початкової ланки освіти виявляється у рівневій характеристиці досліджуваного інтегративного утворення (творчо-рефлексивний, формально-рольовий та декларативний рівні розвитку педагогічної самоефективності).

Творчо-рефлексивний (високий) рівень педагогічної самоефективності властивий студентам, які мають чітке уявлення про педагогічну самоефективність як професійно-особистісну характеристику, володіють стійкою потребою у суб'єктному її культивуванні. Особистісно-педагогічні цінності привласнено на рівні професійних переконань, ідеалів, принципів, які тісно пов'язані між собою. Мотиваційна сфера характеризується домінуванням мотивів самореалізації у професії, професійного самовдосконалення, досягненням успіху. *Формально-рольовий (середній) рівень* розвитку педагогічної самоефективності майбутнього учителя характеризується в цілому повною, адекватною системою педагогічних цінностей, але недостатньою її відрефлексованістю у контексті педагогічної самоефективності. Значущість її переживається майбутніми педагогами на рівні професійного обов'язку, зацікавленості педагогічною діяльністю, позитивною емоційною модальністю очікувань студента щодо власної ефективності. Мотиваційна сфера характеризується домінуванням мотивів самореалізації у професії, досягненням успіху, соціального престижу..

Декларативний (низький) рівень педагогічної самоефективності майбутніх учителів початкових класів характеризується її фрагментарною, обмеженою, однобічною реалізацією за всіма напрямками професійної діяльності педагога початкової школи, що засвідчує про недостатню внутрішню вмотивованість щодо майбутньої професійної діяльності. Студентам притаманне індіферентне або відчужене ставлення до необхідності культивування цієї професійно-особистісної характеристики, лише її словесне декларування. Нами обґрунтовано, що головними чинниками, які визначають можливість позитивного розвивального впливу на суб'єктів навчально-професійної діяльності, забезпечуючи формування педагогічної самоефективності є: особистий досвід здійснення педагогічної діяльності; професійне наочіння через непрямий педагогічний досвід;

професійно-вербальні стимули; емоційна модальність професійно-педагогічних ситуацій.

У третьому розділі **«Організація й результати дослідно-експериментальної роботи»** визначено програму та методику проведення дослідно-експериментальної роботи, описано мету, завдання та методи кожного етапу дослідження; проаналізовано рівень досягнення мети й виконання окреслених завдань; подано результати експериментальної перевірки дієвості розробленої структурно-функціональної моделі формування педагогічної самоефективності у майбутніх учителів початкових класів.

Метою експерименту було встановлення правомірності та дієвості розробленої методики організації педагогічного процесу, що сприяє формуванню педагогічної самоефективності майбутніх учителів початкової ланки освіти.

В основу пошукової роботи було покладено системний, компетентнісний, герменевтичний та особистісно-діяльнісний підходи, які визначили організацію, логіку й відбір методів, умов і критеріїв дослідження, зумовили як змістові так і технологічні напрями формування педагогічної самоефективності майбутніх учителів початкових класів.

Процес розробки та організації експериментального дослідження базувався на специфічних принципах (особистісно-професійної спрямованості процесу формування педагогічної самоефективності; програмованості процесу передачі та засвоєння досвіду педагогічної діяльності; інноваційно-випереджувального навчання; забезпечення суб'єктної позиції майбутнього учителя), які впливають із загальнопедагогічних (всебічного вивчення педагогічних процесів і явищ, сутнісного аналізу, системності, поєднання суцього і належного, детермінізму, активної діяльнісної особистості). Ці принципи, з одного боку, обумовили вимоги до змісту, методів, організаційних основ процесу формування педагогічної самоефективності, з іншого – у практичній діяльності стали підставами для визначення, обґрунтування і забезпечення методичних засад цього процесу.

Експериментальне дослідження проведено в три етапи на базі Луцького педагогічного коледжу, Володимир-Волинського педагогічного коледжу ім. А. Кримського, Сарненського педагогічного коледжу, педагогічного інституту Волинського національного університету імені Лесі Українки, Інституту педагогіки і психології Тернопільського національного університету імені Володимира Гнатюка упродовж 2008-2012 навчальних років. Згідно з вимогами до організації педагогічних досліджень, експериментальній роботі передували пілотні дослідження за результатами яких було сформовано експериментальні та контрольні групи, визначено зміст організаційно-педагогічних заходів.

Метою констатувального етапу експерименту було встановлення вихідного рівня сформованості педагогічної самоефективності у майбутніх учителів початкових класів, їх розуміння сутності педагогічної самоефективності. Феномен педагогічної самоефективності є досить складним, тому вимагає використання комплексу діагностичних методик, спрямованих на виявлення кількісних та якісних показників усіх його складових. Виявлення рівнів сформованості емотивно-ціннісного, когнітивно-діяльнісного та рефлексивного

компонентів педагогічної самоефективності здійснювалося за такими методиками: «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич); методика вивчення мотивації професійної діяльності К. Замфір (в модифікації А. Реана); «Тест-опитувальник спрямованості навчальної мотивації» (у предметно-педагогічній сфері) (Т. Дубовицька); методика оцінки рівня емоційного інтелекту (опитувальник Н. Холла); методика незакінчених речень (авторська розробка); методика діагностики професійно-педагогічних компетенцій майбутніх учителів початкових класів (за Т. Бережною); тестова програма «Кінетичний малюнок», тест для визначення рівня педагогічної креативності; тест-опитувальник для визначення рефлексивності в предметно-педагогічній сфері учителя початкових класів; методика діагностики самооцінки особистості (Ф. Фідлер); опитувальник «Копінг-стратегії» (Р. Лазарус).

На етапі формувального експерименту впроваджено розроблену методику, перевірено ефективність запропонованих форм і методів. Аналізований етап дослідження проходив після розроблення спецкурсу «Педагогічна самоефективність учителя початкових класів – шлях до педагогіки гуманізму», технології організації діяльності студентського наукового товариства, методики роботи над електронним науково-педагогічним портфоліо, програми тренінгів педагогічної сенситивності та професійно асертивної поведінки; навчально-методичного забезпечення; проведення науково-методичних семінарів для викладачів педагогічних дисциплін, керівників педагогічної практики та викладачів фахових методик, роботи методичного об'єднання викладачів педагогіки і психології педагогічних закладів I-III рівнів акредитації Західного регіону України (грудень 2010 року).

Спецкурс «Педагогічна самоефективність учителя початкових класів – шлях до педагогіки гуманізму» став методичним стрижнем системи організаційно-педагогічної, змістової та методичної роботи щодо формування педагогічної самоефективності фахівців початкової ланки освіти. Програма спецкурсу побудована на засадах кредитно-модульного навчання з урахуванням нормативних документів і охоплює такі змістові модулі: «Генеza педагогічної самоефективності у психолого-педагогічній науці», «Професійна компетентність учителя як основа його педагогічної самоефективності», «Педагогічна самоефективність: витоки гуманістичної позиції учителя початкової школи».

Рівневу характеристику емотивно-ціннісного компоненту педагогічної самоефективності виконано за такими показниками: мотивація професійно-педагогічної діяльності; осмисленість педагогічних цінностей, структурно-сміслова зв'язаність особистісних та педагогічних цінностей; емоційні модальності педагогічної самоефективності, емоційна усталеність. Діагностування когнітивно-діяльнісного компонента, спрямованого на з'ясування ступеня усвідомлення та розуміння значення педагогічної самоефективності педагога у професійній діяльності, здійснювалося на основі показників: повнота, глибина, усвідомленість професійно-педагогічних знань; сформованість професійно-педагогічних умінь, навичок та здатність їх застосовувати у нових нестандартних професійних ситуаціях; технологічна компетентність; здатність до професійно-педагогічної творчості. Рефлексивний

компонент було діагностовано за такими показниками, як: рефлексія результатів навчально-педагогічної діяльності; самооцінка; здатність до свідомого управління навчально-педагогічної діяльністю.

Узагальнення результатів діагностування складників педагогічної самоефективності студентів експериментальних груп на різних етапах експерименту дало змогу стверджувати, що формувальні заходи, зокрема, спецкурс « Педагогічна самоефективність учителя початкових класів – шлях до педагогіки гуманізму», студентське науково-педагогічне товариство «Гаудеамус», робота над індивідуальним електронним науково-педагогічним портфоліо, педагогічна практика, інтерактивні методи навчання, тренінгові заняття з розвитку професійної сенситивності та асертивної поведінки, ділові ігри, написання педагогічних есе, наукових статей, курсових робіт, захист науково-дослідницьких проєктів, були позитивно дієвими для формування такого складного інтегративного явища як педагогічна самоефективність.

Динаміку показників сформованості педагогічної самоефективності у майбутніх учителів початкових класів представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Показники сформованості компонентів педагогічної самоефективності майбутніх учителів початкових класів на різних етапах експерименту (%)

Рівні сформованості компонентів педагогічної самоефективності	Кількість студентів					
	Експериментальна група (128 студентів)			Контрольна група (128 студентів)		
	Дані констатувально-го експерименту	Дані формувального експерименту	Приріст	Констатуючі дані	Контрольні дані	Приріст
<i>Емотивно-ціннісний компонент</i>						
Декларативний (низький) рівень	76,56	20,6	- 55,96	75,0	35,6	- 39,4
Формально-рольовий (середній) рівень	21,88	42,18	20,3	21,88	45,8	23,92
Творчо-рефлексивний (високий) рівень	1,56	37,22	35,66	3,2	18,6	15,4
<i>Когнітивно-діяльнісний компонент</i>						
Декларативний (низький) рівень	77,5	15,5	- 62,0	77,03	32,1	- 44,93
Формально-рольовий (середній) рівень	19,38	27,1	7,72	19,85	39,4	19,55
Творчо-рефлексивний (високий) рівень	3,12	57,4	54,28	3,12	28,5	25,38
<i>Рефлексивний компонент</i>						
Декларативний (низький) рівень	78,13	4,5	- 73,63	76,56	25,2	- 51,36
Формально-рольовий (середній) рівень	20,31	17,4	- 2,91	21,88	41,3	19,42
Творчо-рефлексивний (високий) рівень	1,56	78,1	76,54	1,56	33,5	31,94

Аналіз результатів формувального експерименту на основі обґрунтованих вище критеріїв виміру рівнів сформованості емотивно-ціннісного, когнітивно-діяльнісного та рефлексивного компонентів переконливо свідчить про відчутне зростання показників педагогічної самоефективності в студентів експериментальних груп порівняно з контрольними.

Отримана статистично значуща різниця коефіцієнтів педагогічної самоефективності студентів експериментальних груп до і після формувального етапу дослідження засвідчила, що в експериментальних групах, на відміну від контрольних, зменшилася кількість студентів з декларативним (з 77,39 % до 2,61%) рівнем педагогічної самоефективності, водночас зросла кількість студентів із формально-рольовим (з 20,53% до 73,96%) та творчо-рефлексивним (з 2,0% до 23,43 %) рівнями педагогічної самоефективності.

Отримані результати свідчать про успішність формувального впливу та доцільність подальшого впровадження в процес професійної підготовки майбутніх учителів початкової ланки освіти усіх розроблених організаційно-педагогічних заходів щодо формування педагогічної самоефективності.

ВИСНОВКИ

У дисертації виконано теоретичне й експериментальне дослідження організаційно-методичних засад, що забезпечують формування педагогічної самоефективності у майбутніх учителів початкових класів. Здобуті результати підтвердили робочу гіпотезу, а реалізовані мета й завдання дослідження уможливили формулювання **загальних висновків**.

1. Проблему формування педагогічної самоефективності досліджують у різних галузях наукового знання – від її філософських, психологічних, педагогічних, акмеологічних аспектів до професійних особливостей. На сучасному етапі є підстави стверджувати про наукові розробки, накопичення певного досвіду щодо підходів формування педагогічної самоефективності у зарубіжній науці та практиці. Проте формування педагогічної самоефективності як вагомого складника професійної підготовки майбутнього учителя потребує актуалізації уваги вітчизняних науковців і практиків.

Аналіз сутності феномена самоефективності дає підстави стверджувати, що педагогічна самоефективність має свою специфіку, оскільки за сутністю виступає освітньо-професійним та особистісним індикатором визначення ступеня готовності студента до компетентного здійснення професійної діяльності, слугує показником його професійної зрілості та конкурентноздатності.

З'ясовано, що педагогічна самоефективність учителя початкових класів – це системоутворювальна особистісно-професійна характеристика, що виявляється у готовності та здатності педагога мобілізувати сукупність особистісних якостей, кваліфікаційних знань, умінь та методичної майстерності з метою досягнення оптимальних результатів у педагогічній діяльності.

2. Доведено, що структура педагогічної самоефективності майбутнього учителя початкової школи є системою особистісних якостей, які уможливають ефективне здійснення педагогом професійної діяльності.

Педагогічна самоефективність як інтегративне утворення, властивість особистості майбутнього учителя початкових класів, має складну динамічну будову: стимули, мотиви, віра, мобільність, знання, вміння, здатність до рефлексії. Її структура охоплює три компоненти: емотивно-ціннісний, когнітивно-діяльнісний, рефлексивний. *Емотивно-ціннісний* сприяє формуванню внутрішніх мотивів, що спонукають особистість до реалізації професійно-педагогічного потенціалу, творчого самовдосконалення. *Когнітивно-діяльнісний* компонент забезпечує формування професійної компетентності, розвиток впевненості педагога у власній професійній ефективності шляхом реалізації набутих теоретико-операційних знань, умінь та здатностей у практичній діяльності. *Рефлексивний* підтримує самооцінку педагога на оптимальному рівні, стимулює його професійну саморефлексію, аналіз власної професійної ефективності та усвідомлення життєвої перспективи.

Структурно-змістовий аналіз педагогічної самоефективності майбутнього вчителя початкових класів засвідчив, що всі її компоненти, кожен з яких має специфічне значення для цього феномена, системно взаємопов'язані між собою і тільки у своїй взаємозумовленості і взаємодії можуть забезпечувати її цілісність.

3. Грунтуючись на результатах дослідження змістових характеристик педагогічної самоефективності учителя початкових класів, аналізу зарубіжного та вітчизняного досвіду професійної підготовки майбутніх учителів, розроблена структурно-функціональна модель, яка складається з комплексу взаємопов'язаних і взаємозалежних компонентів: мети, підходів, організаційно-педагогічних умов, організаційно-методичного забезпечення, а їхня сукупність спрямована на отримання результату.

Запровадження у навчально-виховний процес презентованої моделі передбачає створення організаційно-педагогічних умов, спрямованих на формування педагогічної самоефективності майбутнього учителя початкової школи.

Чільне місце в структурно-функціональній моделі посідають підходи до формування педагогічної самоефективності, що впливають на всі інші складники та методологічні положення і принципи, що характеризують процес формування педагогічної самоефективності

Мета запропонованої структурно-функціональної моделі прогнозує майбутній результат, водночас передбачає алгоритм діяльності для досягнення цього результату, розкриває зміст навчання та демонструє використовувану сукупність організаційно-методичних засад. Прогностичність структурно-функціональної моделі полягає у взаємозв'язку всіх її складників. Цілісність та взаємоузгодженість складників структурно-функціональної моделі, спрямованих на досягнення результату, свідчать про системність і керованість цього процесу. Компоненти педагогічної самоефективності мають вияв на трьох рівнях низькому (декларативному) середньому (формально-рольовому), високому (творчо-рефлексивному).

За результатами формувального етапу педагогічного експерименту доведено ефективність упровадження розробленої моделі в практику професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

4. У процесі дослідження виокремлено сукупність організаційно-педагогічних умов формування педагогічної самоефективності у майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки: гуманістична проблематизація навчально-практичного змісту системою професійних завдань та проблемних ситуацій; стимулювання професійного самовдосконалення майбутніх учителів засобами науково-дослідницької роботи; створення рефлексивно-емпатійного середовища у навчально-виховному процесі педагогічного ВНЗ.

Особливе значення у загальній сукупності організаційно-педагогічних умов мають організаційно-методичні засади, що забезпечують результативність процесу формування педагогічної самоефективності майбутніх учителів початкових класів.

5. Розроблені організаційно-методичні засади, що забезпечують формування педагогічної самоефективності у майбутніх учителів початкових класів включають: спецкурс «Педагогічна самоефективність учителя початкових класів – шлях до педагогіки гуманізму», методичні рекомендації щодо впровадження спецкурсу в освітній процес педагогічного коледжу, програму діяльності студентського наукового товариства, методику роботи над електронним науково-педагогічним портфоліо, програми тренінгів педагогічної сенситивності та професійно асертивної поведінки; матеріали науково-методичних семінарів для викладачів педагогічних дисциплін, керівників педагогічної практики та викладачів фахових методик.

Використання зазначених матеріалів ґрунтоване на принципах: особистісно-професійної спрямованості процесу формування педагогічної самоефективності; програмованості процесу передачі та засвоєння досвіду педагогічної діяльності; інноваційно-випереджувального навчання; забезпечення суб'єктної позиції майбутнього учителя.

Таким чином, розв'язання завдань дисертаційного дослідження зумовило досягнення його мети – наукового обґрунтування комплексу організаційно-педагогічних умов, що забезпечують формування педагогічної самоефективності у майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми формування педагогічної самоефективності майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки. Подальшого вивчення потребують такі найбільш перспективні напрями як: удосконалення змісту, форм, методів і технологій формування педагогічної самоефективності студентів педагогічного коледжу, залучення комп'ютерних технологій, використання моделювання у навчально-виховному процесі, розробка навчально-методичного забезпечення з урахуванням особливостей реалізації гуманістично-акмеологічного підходу.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях Навчально-методичні посібники

1. Фаст О.Л. Педагогічна самоефективність учителя початкових класів – шлях до педагогіки гуманізму (спецкурс) : методичні рекомендації / О.Л. Фаст – Луцьк : Луцький педагогічний коледж, 2011. – 58 с.

Статті в наукових фахових виданнях

2. Фаст О. Л. Формування мотивації учіння майбутніх учителів в умовах особистісно орієнтованої освіти (результати досліджень) / О. Л. Фаст // Нові технології навчання: Наук.-метод.зб./ Кол.авт. – К. : Інститут інноваційних технологій й змісту освіти МОН України. – К.: 2008. – Вип. 54. – С. 26 – 31.

3. Фаст О. Л. Психолого-педагогічний аспект формування професійної самоєфективності майбутніх учителів / О. Л. Фаст // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія // Зб. наук. праць. – Випуск 27/ Редкол.: М.І. Сметанський (голова) та ін. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2009. – С. 445 - 448.

4. Фаст О. Л. Потенціал науково-дослідної роботи у формуванні професійної самоєфективності майбутніх учителів початкових класів / О. Л. Фаст // Вісник Волинського національного університету. Серія: Педагогічні науки. – Луцьк, 2010. – № 14. – С. 225 – 229.

5. Фаст О. Л. Професійно-комунікативна самоєфективність учителя початкових класів: теоретичний підхід / О. Л. Фаст // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія // Збірник статей. - Ялта: РВВ КГУ, 2011. - Вип. 33. - Ч. 2. – С. 42 - 47.

6. Olga Fast. Teacher's Self-Efficacy: Analytic Approach toward the Foreign Researchers // Współczesne Strategie i Wyzwania edukacyjne / red. Dorota Sicora, Piotr Mazur. – Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowej w Chełmie.– Chełm, 2011. – P. 161 – 165.

Матеріали і тези конференцій

7. Фаст О. Л. Концепція вдосконалення підготовки майбутнього вчителя: мотиваційний аспект / О. Л. Фаст // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції аспірантів і студентів «Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє»: у 2 т. Т. 1. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2008. – С. 305– 306.

8. Фаст О. Л., Чемерис І. В. Уроки духовності та гуманізму В.О.Сухомлинського для сучасного керівника навчального закладу / О. Л. Фаст, І. В. Чемерис // Збірник матеріалів міжвузівських педагогічних читань «В.О.Сухомлинський: погляд у майбутнє».- Луцьк: Луцький педагогічний коледж. 2009.- С.158-162.

9. Фаст О. Л. Сутність поняття «професійна самоєфективність майбутнього учителя початкових класів» О. Л. Фаст / // Матеріали сьомої Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Сучасна наука ХХІ століття» / Інститут наукового прогнозування, Кримський інститут економіки та господарського права, ТОВ "ТК Меганом". – К. : 2011. – С. 19 – 22.

10. Olga Fast. Pre-service Primary Teacher's Self-Efficacy: Analytic Approach toward the Foreign Researches / О. Л. Фаст // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції аспірантів і студентів «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень»: у 2 т. Т. 1. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – С. 244– 245.

11. Фаст О. Л. Вплив копінг-стратегій на розвиток професійної самоєфективності майбутніх педагогів / О. Л. Фаст // Наука і вища освіта: тези

доповідей учасників XVIII Міжнародної наукової конференції студентів і молодих учених, м. Запоріжжя, 21-22 квітня 2011 р.: у 3 т. / Класичний приватний університет. – Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2011. – Т. 3. – С. 163.

12. Olga Fast. Factors of influences on self-efficacy of a teacher / О. Л. Фаст // Збірник тез доповідей IX Міжнародної наукової конференції студентів та аспірантів “Соціологія у (пост)сучасності”. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. – С. 11-12.

13. Фаст О. Л. Роль рефлексивно-емпатійного середовища у формуванні професійної самоєфективності майбутніх учителів початкових класів / О. Л. Фаст // Матеріали восьмої Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Сучасний соціокультурний простір 2011» / Інститут наукового прогнозування, Кримський інститут економіки та господарського права, ТОВ "ТК Меганом". – К.: 2011. – С. 81 – 84.

14. Olga Fast. Developing of scientific-and-educational self-efficacy of pre-service primary school teachers // Global Science Communications: International Scientific Journal // Matters of International Scientific Internet Conference “The Integration of science, vocational education and industry”. – Eindhoven. – Netherlands, 2011. - № 6 (12). – P. 58-63.

АНОТАЦІЇ

Фаст О.Л. Формування педагогічної самоєфективності майбутніх учителів початкових класів у професійній підготовці. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. - Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2012.

Дисертація присвячена розв’язанню проблеми формування педагогічної самоєфективності майбутніх учителів початкових класів у професійній підготовці. Проаналізовано особливості професійної діяльності вчителя початкової школи. Визначено сутність і структуру педагогічної самоєфективності майбутніх учителів початкових класів.

Розроблено й експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови формування педагогічної самоєфективності майбутніх учителів початкової школи, що передбачають гуманістичну проблематизацію навчально-практичного змісту системою професійних завдань та проблемних ситуацій; стимулювання професійного самовдосконалення майбутніх педагогів засобами науково-дослідницької роботи; створення рефлексивно-емпатійного середовища в навчально-виховному процесі педагогічного ВНЗ.

Результати експериментальної роботи підтвердили ефективність організаційно-педагогічних умов формування педагогічної самоєфективності майбутніх учителів початкових класів.

Ключові слова: самоєфективність особистості, педагогічна самоєфективність, учитель початкових класів, професійна підготовка, організаційно-педагогічні умови.

Фаст О.Л. Формирование педагогической самооффективности будущих учителей начальных классов в профессиональной подготовке. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2012.

Диссертация посвящена проблеме формирования педагогической самооффективности будущих учителей начальных классов в процессе профессиональной подготовки.

Новые ориентиры в развитии профессионализма специалистов образовательной отрасли, переход от энциклопедической к компетентностной парадигмы освоения содержания педагогической профессии детерминируют включения в систему профессиональной подготовки будущих учителей начальных классов такого новообразования, как педагогическая самооффективность, которая по сути выступает образовательно-профессиональным и личностным индикатором определения степени готовности студента к профессиональной деятельности.

На основе анализа философских, психолого-педагогических и социологических источников определены научные положения трактовки понятий «самоэффективность», обоснована сущность педагогической самооффективности будущих учителей начальных классов; охарактеризованы особенности отечественной и зарубежной профессиональной подготовки учителей начального звена образования; обоснованы теоретические основы формирования педагогической самооффективности в процессе профессионального становления будущих учителей начальных классов на основе компетентностного, герменевтического, системного и личностно-деятельностного подходов.

Педагогическую самооффективность учителя начальных классов в диссертации определено как личностно-профессиональную характеристику, что проявляется в готовности и способности педагога мобилизовать совокупность личностных качеств, квалификационных знаний, умений и методического мастерства с целью достижения оптимальных результатов в педагогической деятельности.

Теоретический анализ и обобщение наработанного практического опыта позволили выделить структурные компоненты педагогической самооффективности будущих учителей начальных классов: эмоционально-ценностный, когнитивно-деятельностный и рефлексивный. В русле системного подхода обосновано, что компоненты педагогической самооффективности, каждый из которых имеет специфическое значение для этого феномена, системно взаимосвязаны между собой и только в своей взаимообусловленности и взаимодействия могут обеспечивать ее целостность.

Основываясь на результатах исследования содержательных характеристик педагогической самооффективности учителя начальных классов, анализа зарубежного и отечественного опыта профессиональной подготовки будущих учителей, разработана структурно-функциональная модель, которая состоит из комплекса взаимосвязанных и взаимозависимых компонентов: цели, подходов,

организационно-педагогических условий, организационно-методического обеспечения, а их совокупность направлена на получение результата.

Внедрение в учебно-воспитательный процесс представленной модели предусматривает создание организационно-педагогических условий, направленных на формирование педагогической самоэффективности будущего учителя начальной школы.

На этапе формирующего эксперимента внедрено разработанную методику, проверено эффективность предложенных форм и методов. Рассматриваемый этап исследования проходил после разработки спецкурса «Педагогическая самоэффективность учителя начальных классов - путь к педагогике гуманизма», технологии организации деятельности студенческого научного общества, методики работы над электронным научно-педагогическим портфолио, программы тренингов педагогической сенситивности и профессионально асертивного поведения; учебно-методического обеспечения; проведения научно-методических семинаров для преподавателей педагогических дисциплин, руководителей педагогической практики и преподавателей методик. По результатам формирующего этапа педагогического эксперимента доказана эффективность внедрения разработанной модели в практику профессиональной подготовки будущих учителей начальных классов.

Ключевые слова: самоэффективность личности, педагогическая самоэффективность, учитель начальных классов, профессиональная подготовка, организационно-педагогические условия.

Fast O.L. Forming of future primary school teachers' pedagogical self-efficacy in the professional training process. - Manuscript.

The thesis applied for the scientific degree of Candidate of Pedagogy, Specialty 13.00.04 - Theory and Methods of Professional Education. - National Pedagogical University. – Kyiv, 2012.

Dissertation covers the problems of forming of future primary school teachers' pedagogical self-efficacy in the professional training process. The peculiarities of professional activity of a primary school teacher are analyzed. The essence and structure of pedagogical self-efficacy of a future primary school teacher are defined.

Pedagogical conditions of forming pedagogical self-efficacy of future primary school teachers are developed and experimentally checked. They provide humanistic problematization of the educational content by means of the professional tasks and problematic situations system; encouraging of future teachers' professional self-improvement by means of scientific work; creation of the reflexive-and-empathy environment in the educational process at a pedagogical higher educational establishment.

The efficiency of the pedagogical conditions of forming a pedagogical self-efficacy of future primary school teachers' is proved as the result of the experimental work.

Keywords: personal self-efficacy, pedagogical self-efficacy, primary school teacher, professional training, pedagogical conditions.